

Митна безпека як економічний чинник національної безпеки України

Ємченко Ірина Володимирівна

доктор технічних наук, професор, професор кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів, Національний університет «Львівська політехніка», вулиця Степана Бандери, 12, м. Львів, Україна, 79000,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3514-7064>

Прийнято: 11.12.2024 | Опубліковано: 29.12.2024

***Анотація.** Основним показником економічної безпеки будь-якої країни є ступінь захищеності власного товарного ринку від митних правопорушень. Метою дослідження було визначення кількісних і вартісних показників об'єктів митних правопорушень та чинників, які впливають на їх динаміку. У роботі представлені кількісні і вартісні показники вилучених предметів митних правопорушень. Показано, що об'єктом порушень митних правил стають здебільшого переміщувані через митний кордон промислові і продовольчі товари, автотранспортні засоби, зброя, валюта, лісопродукція і матеріали з цінних порід дерев. Визначені чинники впливу на кількісні і вартісні показники товарів, вилучених під час виявлення митних правопорушень. Зроблені порівняння зазначених показників за останні роки.*

Наведені перспективи застосування розробленого електронного продукту - системи е-Акциз, який дозволить відстежувати походження (місця виробництва), перевезення та реалізацію підакцизної продукції, яка належить до ризикованої товарної позиції щодо митного оподаткування.

Визначені заходи для Департаменту боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил відповідно до розробленого плану реформування Держмитслужби на 2024-2030 роки.

Для досліджень застосовували методи системного та порівняльного аналізу для оцінювання кількісних та вартісних показників, методу спостереження. Для формулювання висновків статті використовували методи синтезу інформації, абстрагування та групування.

У результаті дослідження виявлено, що кількість митних правопорушень щодо переміщуваних товарів через державний кордон України залежить від геополітичної ситуації в країні, економічної стабільності зовнішньоекономічної діяльності, ефективності митних процедур на кордоні та прийняття рішень за результатами автоматизованої системи управління ризиками. Результати дослідження показали важливість урядових змін та реформ Митниці для підвищення ефективності інструментів митної безпеки.

Підтверджено, що митна безпека впливає із зовнішньоекономічної безпеки та є її складовою. Висновки доводять необхідність впровадження системи е-Акциз, автоматизованої системи управління ризиками, подальшу гармонізацію українського та європейського законодавства з митної безпеки.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у конкретизації товарних позицій митних правопорушень із визначенням номенклатури вилучених товарів у справах про митні правопорушення.

Ключові слова: *порушення митних правил, контрабанда, Держмитслужба, ризик, чинники митної безпеки, вартісні показники, декларування товарів, переміщення товарів.*

Customs security as an economic factor of Ukraine's national security

Yemchenko Iryna

Doctor of Technical Sciences, Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship and Environmental Expertise of Goods, Lviv Polytechnic National

University, Stepana Bandera Street, 12, Lviv, Ukraine, 79000, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-3514-7064>

Abstract. *The main indicator of the economic security of any country is the degree of protection of its own commodity market from customs violations. The purpose of the study was to determine the quantitative and cost indicators of objects of customs violations and factors that influence their dynamics. The paper presents quantitative and cost indicators of seized objects of customs violations. It is shown that the objects of customs violations are mostly industrial and food products, vehicles, weapons, currency, forest products and materials from valuable tree species transported across the customs border. The factors influencing the quantitative and cost indicators of goods seized during the detection of customs violations are determined. Comparisons of these indicators over recent years are made.*

The prospects for the application of the developed electronic product - the e-Excise system, which will allow tracking the origin (place of production), transportation and sale of excisable products that belong to risky commodity items in terms of customs taxation.

Measures were determined for the Department for Combating Smuggling and Violations of Customs Rules in accordance with the developed reform plan of the State Customs Service for 2024-2030.

For the research, methods of system and comparative analysis were used to evaluate quantitative and cost indicators, the observation method. Methods of information synthesis, abstraction and grouping were used to formulate the conclusions of the article.

As a result of the study, it was found that the number of customs offenses regarding goods transported across the state border of Ukraine depends on the geopolitical situation in the country, the economic stability of foreign economic activity, the efficiency of customs procedures at the border and decision-making

based on the results of the automated risk management system. The results of the study showed the importance of government changes and reforms of the Customs to increase the efficiency of customs security instruments.

It was confirmed that customs security follows from foreign economic security and is its component. The conclusions prove the need to implement the e-Excise system, an automated risk management system, and further harmonization of Ukrainian and European legislation on customs security.

We see prospects for further research in specifying the commodity positions of customs offenses with the definition of the nomenclature of seized goods in cases of customs offenses.

Keywords: *violation of customs rules, smuggling, State Customs Service, risk, customs security factors, cost indicators, declaration of goods, movement of goods.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Під поняттям національна безпека розуміють здатність країни своєчасно виявляти, запобігати та усувати реальні та потенційні загрози національним інтересам.

Національна безпека України включає комплекс заходів законодавчого, економічного, інформаційного, міжнародного, організаційного характеру та спрямована на захист державного суверенітету і територіальної цілісності, дотримання конституційної демократії та інших національних свобод та інтересів держави від реальних та потенційних загроз [1].

Основним показником економічної безпеки будь-якої країни є ступінь захищеності власного товарного ринку від митних правопорушень. У Митному кодексі види порушень митних правил представлені статтями 468-485. Визначення термінів митні інтереси, порушення митних правил, контрафактні товари, підакцизні товари даються у ст. 4 Митного кодексу України [2]. До митних інтересів, дотримання та захист яких забезпечує митну

безпеку України, поряд з іншими в економічному аспекті належать: своєчасне й повне стягнення митних платежів; ефективну організацію механізмів попередження контрабанди та боротьби з порушеннями митних правил та їх запобігання; недопущення ввезення на територію держави неякісних та небезпечних товарів. Одним із головних завдань Митниці України є реалізація державної митної політики у сфері боротьби з контрабандою та правопорушеннями. Проведення заходів із запобігання та протидії контрабанді товарів, боротьби з порушеннями митних правил під час здійснення зовнішньоекономічних операцій є пріоритетним завданням Департаменту боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил Держмитслужби.

Виникає необхідність у встановленні та аналізі чинників, що впливають на зростання кількості митних правопорушень під час переміщення товарів через митний кордон, та визначенні механізмів їх попередження та мінімізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі аналізу інформаційних джерел та наукових праць українських і зарубіжних науковців, які досліджували економічні чинники митної безпеки в площині порушень митних правил та контрабанди проведений аналіз і визначені проблеми.

Роль митних органів у формуванні та забезпеченні митної безпеки висвітлена авторами Тертична А.С. і Найденко О.Є. [3]. Автори Сапожник Д.І. [4] і Нетяга В.В. у своїй роботі [5] представили свої бачення причин та чинників, що сприяють появі такого явища, як контрабанда. Авторами Kniaziev, S., Shulzhenko, A., Tymchyshyn, A., Vedenyapina, M., Stepanova, H. наданий детальний аналіз міжнародних заходів боротьби з безпеки на митниці [6]. Автори Sharovalov, V., Samorodov, A. досліджували різні аспекти контрабанди і незаконного обігу наркотичних та психотропних речовин, як основу для відкриття кримінальної справи внаслідок виявленої контрабанди [7]. У роботі [8] автори зазначають заходи запобігання наркотикам. Дослідження контрабанди та митної безпеки, основних схем контрабандних поставок викладено у роботах Живко [9]. Науковці Григор'єв О. Ю., Свирида

Є. І. у роботі [10] розкрили виклики та загрози контрабанди. У статті [11] автор Торічний В.О. висвітлив організаційно-правові аспекти протидії контрабанді у системі забезпечення національної безпеки. Дослідження авторів Забуга Ю.Ю. і Михайліченко Т.О. розкривають нові аспекти останніх законодавчих змін у питання порушень митних правил і контрабанди [12]. Питанням митної безпеки, проблемам і заходам з попередження, ефективності виявлення та шляхів мінімізації митних правопорушень присвячена монографія під загальною редакцією Пашка П.В. і Бережнюка І.Г. [13]. Зазначені автори розглядали митну безпеку як таку, що впливає із зовнішньоекономічної безпеки та є її складовою.

З огляду на вищевказане, актуальним є визначення масштабів та динаміки митних правопорушень і контрабанди, чинників впливу на них та ефективності нормативно-правових змін і реформ, спрямованих на попередження та виявлення цих явищ. У цьому сенсі доцільно провести аналіз та порівняння даних про кількість виявлених предметів порушень митних правил та обсягу контрабанди товарів, що переміщуються через митний кордон під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності, а також дослідження номенклатури таких товарів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На наш погляд, недостатньо визначені чинники впливу на кількість митних правопорушень переміщуваних через кордон товарів та питання щодо ефективності заходів, що впроваджуються для подолання порушень митних правил і запобігання контрабанді. У публікаціях не достатньо висвітлені ознаки номенклатура та обсяги товарних позицій, що є предметом митних правопорушень. Не вирішеними впродовж років залишається складова доброчесності діяльності працівника митниці, на відміну від американських колег, які безпосередньо зацікавлені у результатах викритих (вилучених) товарів, як за кількісними так і за вартісними показниками, що було предметом правопорушень (товарної контрабанди). Стосовно ризикованих позицій товарів (потенційно небезпечних з точки зору митної безпеки) слід

акцентувати на необхідності вивчати профілі та митні індикатори шляхом застосування системи управління ризиками. Доцільно у подальшому зробити аналіз чинників митних ризиків, систематизувати їх джерела щодо переміщуваних товарів, це вбачаємо за дієвий крок до виявлення та прогнозування правопорушень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз чинників, які впливають на динаміку кількості митних правопорушень і вчинення контрабанди та механізмів їх попередження або нівелювання. Для досягнення мети визначено **завдання**:

- 1) дослідити та проаналізувати чинники, що впливають на зростання та зниження кількості митних правопорушень;
- 2) проаналізувати вартісні показники порушень митних правил;
- 3) визначити проблеми, що перешкоджають запровадженню дієвого механізму боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;
- 4) проаналізувати ефективність прийнятих урядом змін та реформ у чинному законодавстві, зокрема щодо дієвості митного огляду визначити заходи уряду щодо реформування Держмитслужби.

Безпосереднє здійснення митної справи, а відтак і функції забезпечення митної безпеки, об'єктом якої є захист митних інтересів, покладено на митні органи, як зазначено у ст. 543 Митного кодексу України [2].

Ефективність заходів щодо попередження та виявлення митних правопорушень визначається результатами митних оглядів на державному кордоні. Динаміка зміни кількості митних правопорушень за період пандемії COVID-19 і повномасштабної війни наведена на рис. 1.

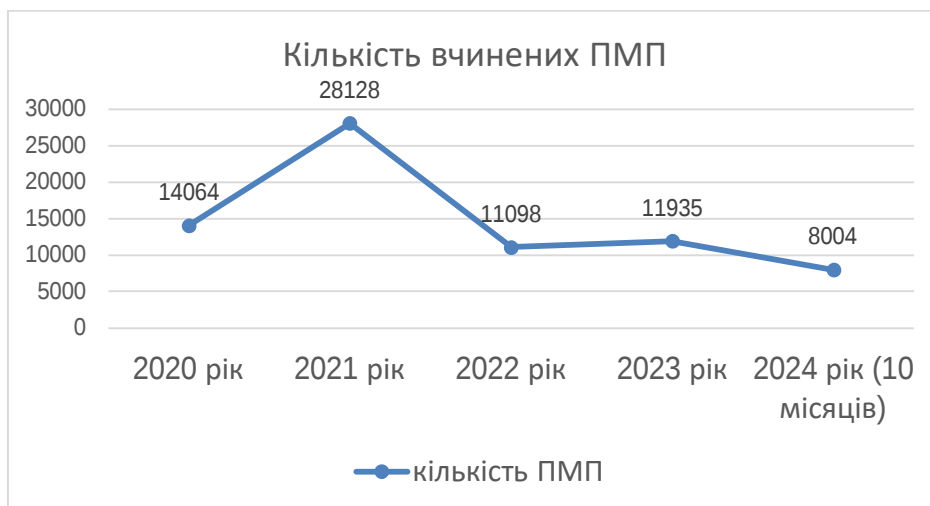

Рис. 1. Кількість вчинених митних правопорушень за 2020-2024 роки

Джерело: складено автором за даними звітів Держмитслужби України [14, 15]

Найвищий показник виявлених порушень митних правил припадає на 2021 рік, що можна пояснити низкою чинників, основними з яких є:

- активізація міжнародної торгівлі внаслідок відновлення економічної активності після пандемії COVID-19, що спричинило зростання кількості митних оглядів;
- провадження антикорупційних ініціатив, що призвело до чисельних кадрових змін на митницях та реформування організаційних процесів;
- зростання нелегальної діяльності щодо підакцизної продукції, привабливої для контрабандних схем.

Особливо резонансними серед випадків порушень митних правил і контрабанди за 2021 рік виявилися [14]:

- спроба ввезення 2 тонн незадекларованого фешенебельного одягу, взуття, годинників тощо;
- спроби незаконного переправлення 1 т героїну до ЄС і 368 кг - до України;
- факт порушення строку тимчасового ввезення на митну територію України елітного спорткару Lamborghini Aventado вартістю 600 тис. євро;
- спроба ввезення техніки Apple вартістю 650 тис. дол. США;
- спроба ввезення 42 квадроциклів із недостовірним декларуванням.

З вищенаведеного випливає, що здебільшого серед порушень митних правил за 2021 рік були виявлені невідповідність декларуванню, недекларування товарів, порушення термінів тимчасового ввезення товарів, ввезення без відповідних на це дозволів.

У 2022 році поряд із різким зменшенням кількості митних правопорушень спостерігалось значне скорочення частки митних доходів у розрізі доходів Державного бюджету України [3].

Зменшення кількості виявлених порушень митних правил в Україні у 2022 році, порівняно з 2021 роком, може бути пов'язане з такими чинниками (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники впливу на зменшення кількості порушень митних правил
у 2022 році

Причини зменшення кількості ПМП	Зміст причини
Різне скорочення загального обсягу зовнішньоекономічних операцій через повномасштабне вторгнення країни-агресора	ускладнення митних процедур через перебування частки митної інфраструктури у зоні бойових дій, та тимчасове припинення роботи частки пунктів пропуску через окупацію або руйнування, що вплинуло на скорочення потоку товарів через ці ділянки кордону
Тимчасове скасування митного оподаткування на стратегічну продукцію, що мінімізувало обсяг перевірок і митних оглядів	Спрощення митних процедур через необхідність забезпечення населення гуманітарною допомогою, товарами першої необхідності
Переорієнтація та спрямування значних ресурсів митних органів на забезпечення військових та гуманітарних поставок	Зміщення акценту діяльності митних структурних підрозділів із виявлення правопорушень у комерційному сегменті

Зміщення функціональних пріоритетів посадових осіб митних органів

Частка посадових осіб митних органів перепрофільована на для виконання завдань, пов'язаних із безпекою країни

Джерело: складено автором за підставі [3-5]

Разом з тим, як видно з даних рис. 1, за перші десять місяців 2024 року в Україні було зафіксовано 8004 порушення митних правил на загальну суму 17,3 млрд. грн., що майже у 2 рази більше за вартісний показник порушень за аналогічний період 2023 року. У рамках цих порушень було вилучено предметів на суму 488 млн. грн., серед яких промислові товари, транспортні засоби, продовольчі товари та валюта. До суду було передано понад 4500 справ на суму майже 17 млрд. грн, а в результаті судових рішень накладено штрафи й конфіскацію на 3,1 млрд. грн. (табл. 2).

Таблиця 2

Вартісні показники щодо вилучених предметів митних правопорушень за 2022-2023 роки

Роки	Кількість ПМП (на суму, млрд. грн)	Сума вилучених предметів правопорушень, млн. грн, зокрема:				Конфіскація на суму, млрд. грн
		промислові товари	продовольчі товари та с/г продукція	валюта	транспортні засоби	
2022	11098 (3)	458	50	147	43	1,7
2023	11935 (8,9)	716	88	73	61	1,04

За 2021 рік кількість становила 28128, а вартість – 2,8, що на 4% більше за аналогічний показник 2020 року. Кількість ПМП за 2022 рік становить 11 098, а вартість предметів правопорушень складає майже 3 млрд. грн. Отже вартісний показник збільшився на 5% порівняно із аналогічним показником 2021 року.

Митні органи самостійно опрацьовують отриману від правоохоронних органів офіційну інформацію із застосуванням системи управління ризиками.

кількості правопорушень за результатами проведення митних оглядів. За I квартал 2024 року митні органи провели 46 митних оглядів (переоглядів) товарів, транспортних засобів комерційного призначення за опрацьованою офіційною інформацією від правоохоронних органів. За результатами проведених митних оглядів було виявлено 17 правопорушень (рис. 2).

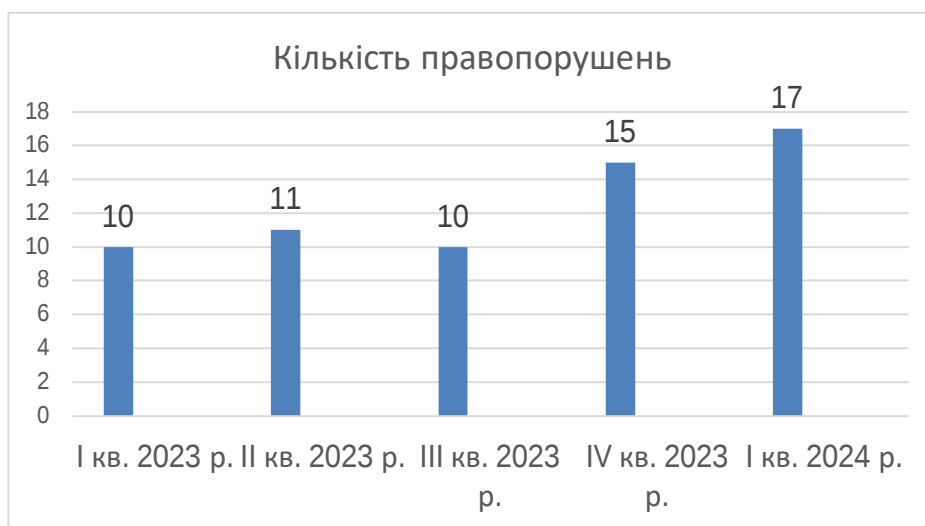

Рис. 2. Кількість виявлених правопорушень за результатами проведення митних оглядів впродовж 2023 року і I кварталу 2024 років

Джерело: складено автором за даними аналітичного звіту [14, 15]

Зростання в 1,7 рази кількості митних правопорушень у I кварталі 2024 року порівняно із аналогічним періодом 2023 року можна пояснити зміною вимог до підстав проведення митного огляду, як форми митного контролю.

Зовнішньоекономічна діяльність України внаслідок повномасштабного вторгнення була обмежена за трьома географічними напрямками, крім західного – з боку Євросоюзу і Молдови [3]. Це призвело до переорієнтації вартісних показників переміщуваних через митний кордон товарів (рис. 3).

Рис. 3. Вартісні показники переміщуваних товарів через митний кордон України за 2023 рік

Джерело: складено автором за даними про результати роботи Держмитслужби [14,15].

Законом України № 3513 внесені зміни до Кримінального кодексу України, а саме до 201 статті включені контрабанда товарів, культурних цінностей та зброї, лісоматеріалів та цінних порід дерев, підакцизних товарів, які є об'єктами правопорушень [16].

Боротьба із тіньовим ринком високорентабельної підакцизної продукції, що наносить величезні економічні втрати, завжди була пріоритетною для українського уряду. За даними міністра цифрової трансформації М. Федорова, за 2023 рік економічні збитки від контрабанди склали більше за 30 млрд. грн. Розроблення електронного продукту - системи е-Акциз дозволить відстежувати походження (місця виробництва), перевезення та реалізацію підакцизної продукції: алкогольної, тютюнової, рідин для електронних сигарет. Це є заходом, спрямованих на боротьбу із контрафактною продукцією, який забезпечить прозорість обігу товарів. На даний час система знаходиться на стадії тестування, а її запуск планується на 2026 рік.

З метою гармонізації нормативно-правової бази і заходів з митної безпеки у митній системі України із європейськими практиками Кабінетом міністрів України прийнято Національна стратегія доходів до 2030 року [17]. Відповідно до Розпорядження Кабінету міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218 розроблено план реформування Держмитслужби на 2024-2030 роки, в

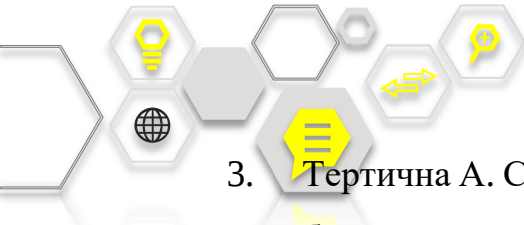

якому визначені заходи для структурних підрозділів української митниці, зокрема для Департаменту боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил [18]. Такими заходами у Плані реформування є подальший розвиток інформаційних технологій, підвищення ефективності митного контролю та належне забезпечення його технічними засобами, впровадження автоматизованої системи управління ризиками, удосконалення системи адміністративної відповідальності за порушення митних правил, запровадження спільного контролю в пунктах пропуску на державному кордоні. Також передбачено організаційне та кадрове забезпечення функціонування митних органів.

Висновки. За результатами дослідження визначено чинники впливу на зміну кількісних і вартісних показників вилучених предметів митних правопорушень і контрабанди переміщуваних товарів через державний кордон України. Показано, що ризикованими товарними позиціями щодо потенційних митних правопорушень і контрабанди є промислові і продовольчі товари, підакцизні товари, валюта, зброя, лісопродукція і матеріали із цінних порід деревини, автотранспортні засоби. Слід вважати необхідними і дієвими заходами аргументовану вибірковість методів і технічних засобів митного контролю на основі системи аналізу ризиків. У плані реформування Держмитслужби на 2024-2030 роки визначені заходи з провадженням спільних митних процедур на кордоні, та заходи щодо підвищення ефективності митних процедур, спрямованих на запобігання контрабанди та попередження і мінімізацію митних правопорушень під час зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Митний кодекс України: Закон України № 4495-VI від 13.03.2012 р.: URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643

-
-
3. Тертична А. С, Найденко О. Є. Роль митних органів у забезпеченні митної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-63>
 4. Сапожник Д. І. Чинники, що зумовлюють вчинення контрабанди. 2024. *Підприємництво і торгівля*. № 42. С. 72–79. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2024-42-10>
 5. Нетяга В. В. Причини та умови вчинення контрабанди в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 544–547. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/134>
 6. Kniaziev, Sergii, Shulzhenko, Assol, Tymchyshyn, Andriy, Vedenyapina, Maryna, Stepanova, Hanna Investigation of International Transport Crimes. *Pakistan Journal of Criminology*, 16(2), pp. 1 – 18. URL: DOI 10.62271/pjc.16.2.1.18
 7. Shapovalov, V., Samorodov, A. Illegal narcotics circulation during the coronavirus disease pandemic: Forensic pharmacy, pharmaceutical business organisation and criminal law as a foundation for the interdisciplinary study of smuggling (2023) *SSP Modern Law and Practice*, 3 (1), pp. 1–20. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v3i1.80>
 8. Karelin, V. Prevention of drug smuggling. *Entrepreneurship, economy and law*. 2021(2). pp. 226-230. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/2_2021.pdf DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.40>
 9. Живко З. Б., Головач Т. М., Боруцька Ю. З. Контрабанда та митна безпека: основні схеми контрабандних поставок. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 3 (63). С. 161–168. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-63-161-168>
 10. Григор'єв О. Ю., Свирида Є. І. Боротьба з контрабандою в Україні: заходи та виклики. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія “Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку” 2024. 1 (11).

-
-
11. Торічний В.О. Організаційно-правові аспекти протидії контрабанді у системі забезпечення національної безпеки України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 6(12).
 12. Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. Контрабанда «по новому» або аналіз останніх законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 2. № 81. URL: DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.42>
 13. Митна політика та митна безпека України : монографія / за заг. ред. П.В. Пашка, І.Г. Бережнюка. Хмельницький : Мельник А.А., 2013. 338 с.
 14. Офіційний сайт державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/>
 15. Звіти про результати роботи Держмитслужби. URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>
 16. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів : Закон України від 09.12.2023 р. № 3513-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text>
 17. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року : Розпорядження Кабінету міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-s1218-271223>
 18. План реформування Державної митної служби на 2024-2030 роки : Наказ Державної митної служби від 24.05.2024 р. № 686. URL: <https://customs.gov.ua/planita-zviti-roboti>.